

IDEGEN NYELVŰ SZÖVEGEK KREATÍV-PRODUKTÍV MEGKÖZELÍTÉSE.

2.1. GYAKORLATOK ANGOL NYELVŰ SZÖVEGEKKEL MAGYAR NYELVI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS HÁTTÉRREL

VASS LÁSZLÓ – ZÁNTHÓ RÓBERT

0. Bevezetés

Tanulmányunkban szövegelemzést előkészítő kreatív-produktív gyakorlatokat mutatunk be, és pedig angol nyelvű szövegeken. A kreatív-produktív gyakorlatok mibenlétéről, céljairól, metodológiájáról stb. az utóbbi néhány évben számos publikáció jelent meg, ebben a kötetben pedig egy tájékoztató is. Ezért e helyütt csupán két kötetre hívjuk fel a figyelmet, az egyik a PETŐFI S. JÁNOS – BÁCSI JÁNOS – BENKES ZSUZSA – VASS LÁSZLÓ szerzőközösség által írt *Szövegtan és verselemzés* (Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Budapest, 1993.), a másik a PETŐFI S. JÁNOS – BÁCSI JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – BENKES ZSUZSA – VASS LÁSZLÓ szerzőközösség által írt *Szövegtan és prózaelemzés* (Trezor Kiadó, Budapest, 1994.) című könyv, továbbá TÓTH SZERGEJ – VASS LÁSZLÓ „Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése. 1. Gyakorlatok orosz nyelvű szövegekkel magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel” című tanulmányára (lásd PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ [szerk.]: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 127-143).

A kreatív-produktív gyakorlatok – a fő szövegösszetevőknek megfelelően – irányulhatnak a vehikulumra (egy szöveg 'jelölő-jelölt' szerkezetének fizikai hordozójára), a formációra (egy szöveg vehikulumához rendelhető formai felépítésre), a sensusra (egy szöveg vehikulumához rendelhető szemantikai felépítésre) és a relátumra (egy szöveg adott módon interpretált vehikulumához rendelhető világfragmentumra). Mi itt kísérleti jelleggel egy-egy szöveg *formációjával*, *sensusával* és *relátumával* kapcsolatos gyakorlatot mutatunk be, és kommentálunk röviden.

A feladatokat összesen negyvenkilenc nappali tagozatos, illetőleg másoddiplomás angol szakos főiskolai hallgató oldotta meg. Egy-egy gyakorlat elvégzésére körülbelül 20-25 perc állt a hallgatók rendelkezésére – szótárt nem használhattak.

1. A gyakorlatok céljára kiválasztott szövegvehikulumok

A kreatív-produktív gyakorlatok céljára klasszikus angol költők verseiből választottunk szövegeket, és pedig: T. S. Eliot *Four Quartets* című művéből a Little Gidding II első három versszakát (lásd T1'), Sidney Keyes *William Wordsworth* című költeményét (lásd T2'), és W. B. Yeats *Leda and the Swan* című versét (lásd T3'). Ezeknek a költeményeknek a műfordítását az eredeti angol szövegek után adjuk meg (lásd T1'', T2'' és T3'').

T. S. ELIOT

From *Four Quartets*

Little Gidding II

Ash on an old man's sleeve
 Is all the ash the burnt roses leave.
 Dust in the air suspended
 Marks the place where a story ended.
 Dust inbreathed was a house –
 The wall, the wainscot and the mouse.
 The death of hope and despair,
 This is the death of air.

There are flood and drouth
 Over the eyes and in the mouth,
 Dead water and dead sand
 Contending for the upper hand.
 The parched eviscerate soil
 Gapes at the vanity of toil,
 Laughs without mirth.
 This is the death of earth.

Water and fire succeed
 The town, the pasture and the weed.
 Water and fire deride
 The sacrifice that we denied.
 Water and fire shall rot
 The marred foundations we forgot,
 Of sanctuary and choir.
 This is the death of water and fire.

The Penguin Book of Contemporary
 Verse 1918-60, Penguin, 1963. 106-
 107.

2

Egy öregúr kabátján hamufolt,
 csak ez maradt: elhamvadt rózsa volt.
 Por száll a levegőbe:
 egy történet, befejeződve.
 Belehelt por: ez volt a ház,
 a fal, az egér, a faberakás.
 A reménnyel, a kétségbeeséssel
 a levegő együtt vész el.

Árvíz meg aszály:
szenvedi a szem meg a száj.
Holt víz és holt fővény:
melyiké lesz a győzelem?
Kárvallott szorgalomra
tátog a talaj kiperzselt jonha,
röhög, de szomoruan:
a földnek vége van.

A víz meg a tűz tör elő,
hol város volt, gaz és legelő.
A víz meg a tűz veti gúnynak
megtagadott áldozatunkat.
Víz és tűz ereje ront már
az elhagyott kórus, az oltár
szétkorhadt alapzatára.
Ez a víz meg a tűz halála.

(Klasszikus angol költők II. Európa
Könyvkiadó, Budapest, 1986. 711.
Vas István fordítása)

T2'

SIDNEY KEYES

William Wordsworth

No room for mourning: he's gone out
Into the noisy glen, or stands between the stones
Of the gaunt ridge, or you'll hear his shout
Rolling among the screes, he being a boy again.
He'll never fail nor die
And if they laid his bones
In the wet vaults or iron sarcophagi
Of fame, he'd rise at the first summer rain
And stride across the hills to seek
His rest among the broken lands and clouds.
He was a stormy day, a granite peak
Spearing the sky; and look, about its base
Words flower like crocuses in the hanging woods,
Blank though the dalehead and the bony face.

The Penguin Book of Contemporary
Verse 1918-60, Penguin, 1963. 321.

T2''

WILLIAM WORDSWORTH

EGY HALOTTI MASZKRA

Miért e gyász? hiszen csak épp elment haza,
a tarka völgybe le, vagy sziklaormokon
áll, kőszirtek között, vagy messze zeng szava
s kavicsok közt görög, hisz ismét kisfiú.
Nem hal meg, nem enyészik el sosem,
és élni fog túl, túl minden koron,
bár most a hír vas szarkofágjában pihen
a csontja, de felkel, a nyári szél ha fú,
s a dombok oldalára megy pihenni
a felhők, felszántott földek közé.
Viharos nap volt ő; és gránit-csúcs, ezernyi
eget mutatva – s nézd: a bérc tövében
szavak virágzanak, mint kikerics erdők ölén –
halott-fehér a völgy, s vad csontos arc az ég, fenn.

(Klasszikus angol költők II. Európa
Könyvkiadó, Budapest, 1986. 872.
Végh György fordítása)

T3'

W. B. YEATS

Leda and the Swan

A sudden blow: the great wings beating still
Above the staggering girl, her thighs caressed
By the dark webs, her nape caught in his bill,
He holds her helpless breast upon his breast.

How can those terrified vague fingers push
The feathered glory from her loosening thighs?
And how can body, laid in that white rush,
But feel the strange heart beating where it lies?

A shudder in the loins engenders there
The broken wall, the burning roof and tower
And Agamemnon dead.

Being so caught up,
So mastered by the brute blood of the air,
Did she put on his knowledge with his power
Before the indifferent beak could let her drop?

The Penguin Book of Contemporary
Verse 1918-60, Penguin, 1963. 45.

LÉDA ÉS A HATTYÚ

Egy gyors ütés! A roppant szárnycsapás,
a rémült lány combját cirógató
hártyás fekete láb – nyakába vás
a csőr: nyílt mellén tollak, mint a hó.

E tollas test malasztját kis keze
mint úzze oldódó combjaitól?
E fehér forgatagban érez-e
mást, mint hogy a roppant szív hol dobol?

Egy lágyékborzongás okozta vert
falak omlását, tornyokét, tetőkét,
s Agamemnon halálát.

Győztesen

ha már az ég nyers vére szállta meg,
erőt s tudást kapott-e, mielőtt még
a csőr elejtette közömbösen?

(Klasszikus angol költők II. Európa
Könyvkiadó, Budapest, 1986. 556.
Görgey Gábor fordítása)

2.1. A szöveg formációjával kapcsolatos gyakorlat

A formációval kapcsolatos gyakorlathoz a T1' szöveget választottuk, alapjául a T1'/0 szolgált. A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg.

2.1.1. A kézhez kapott szöveg egy T. S. Eliot-költemény három – egyenként nyolc soros – versszaka, melyek sorrendje megegyezik az eredetivel. Az első versszakot a szerző által alkotott eredeti formában adtuk meg, a második és a harmadik versszakot azonban kismértékben átalakítottuk. Az átalakítás egyrészt abban áll, hogy a második és a harmadik versszakon belüli szövegmondatok, megnyilatkozások (melyeket kisbetűk jelölnek) sorrendjét megváltoztattuk, másrészt abban, hogy nyolcadik (utolsó) sorukat külön adtuk meg (lásd X, Z).

A megadott szimbólumok felhasználásával a második és a harmadik versszakon belül összekevert szövegmondatok sorrendjét változtassa meg, majd illessze a két nyolcadik sort (X és Z) a megfelelő versszakhoz úgy, hogy eredményül egy, az ön számára leginkább elfogadható vers szövegét kapja! Megoldásait írja az alábbi táblázatba!

	Első szövegmondat	Második szövegmondat	Harmadik szövegmondat	Utolsó sor
2. versszak				
3. versszak				

Ash on an old man's sleeve
Is all the ash the burnt roses leave.
Dust in the air suspended
Marks the place where a story ended.
Dust inbreathed was a house –
The wall, the wainscot and the mouse.
The death of hope and despair,
This is the death of air.

(d) The parched eviscerate soil
Gapes at the vanity of toil,
Laughs without mirth.
(q) There are flood and drouth
Over the eyes and in the mouth,
(a) Dead water and dead sand
Contending for the upper hand.

(t) Water and fire succeed
The town, the pasture and the weed.
(r) Water and fire shall rot
The marred foundations we forgot,
Of sanctuary and choir.
(p) Water and fire deride
The sacrifice that we denied.

X This is the death of water and fire.

Z This is the death of earth.

2.1.2. A 2.1.1. feladatot tizennyolc másoddiplomás angol szakos hallgató oldotta meg.

A feladat megoldásának eredményeit az 1. táblázat foglalja össze. A táblázatok fejlécében a második és a harmadik versszak szövegmondatainak, illetőleg utolsó sorának jele szerepel az eredeti sorrendnek megfelelően, első oszlopában a kísérletben résztvevő hallgatók sorszámát, ezt követően pedig a szövegmondatok általuk választott sorrendjét tüntettük fel, az eredetivel megegyező sorrendűek jelét kövérrel szedve, és összesítve is. A táblázatok utolsó oszlopa egyrészt arról informál, hogy a résztvevők (saját állításuk szerint) hány éve tanulnak angolul, másrészt a második és a harmadik versszak megoldásait összegzi. (Az eredetivel megegyező megoldásokat a legutolsó sor is kiemeli.)

A kísérletben résztvevők által létrehozott egyes megoldásokkal kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a szövegmondatok eredeti sorrendjére összesen öt hallgatónak, a 2., 6., 11., 14. és 17. sorszámúnak sikerült rátalálnia, legkevesebb eredetivel megegyező megoldást, összesen kettőt, az 1. sorszámú hallgató produkált.

A résztvevők megoldásai közül tekintsük itt teljes egészében az 5. sorszámú hallgatóét, akinek megoldásában négy szövegmondat sorrendje egyezik meg az eredetivel (lásd T1'5).

Második versszak						
	Első	Második	Harmadik	Utolsó	Összesen	Év
1	d	q	a	Z	1	12
2	q	a	d	Z	4	6
3	q	a	d	Z	4	6
4	a	q	d	Z	2	7
5	q	d	a	Z	2	6
6	q	a	d	Z	4	10
7	a	q	d	Z	2	4
8	d	q	a	Z	1	7
9	q	d	a	Z	2	16
10	q	a	d	Z	4	10
11	q	a	d	Z	4	4
12	a	q	d	Z	2	4
13	a	q	d	Z	2	7
14	q	a	d	Z	4	6
15	a	q	d	Z	2	4
16	a	q	d	Z	2	5
17	q	a	d	Z	4	6
18	a	q	d	Z	2	6
	9	7	14	18	48	

1. táblázat (második versszak)

Harmadik versszak						
	Első	Második	Harmadik	Utolsó	Összesen	Mind
1	r	t	p	X	1	2
2	t	p	r	X	4	8
3	p	t	r	X	2	6
4	t	p	r	X	4	6
5	t	r	p	X	2	4
6	t	p	r	X	4	8
7	t	p	r	X	4	6
8	t	r	p	X	2	3
9	r	t	p	X	1	3
10	r	p	t	X	2	6
11	t	p	r	X	4	8
12	p	t	r	X	2	4
13	p	t	r	X	2	4
14	t	p	r	X	4	8
15	t	p	r	X	4	6
16	t	p	r	X	4	6
17	t	p	r	X	4	8
18	t	p	r	X	4	6
	12	11	13	18	54	
Mind	21	18	27	36	102	

1. táblázat (harmadik versszak)

T1'/5

There are flood and drouth
Over the eyes and in the mouth,
The parched eviscerate soil
Gapes at the vanity of toil,
Laughs without mirth.
Dead water and dead sand
Contending for the upper hand.
 This is the death of earth.

Water and fire succeed
The town, the pasture and the weed.
Water and fire shall rot
The marred foundations we forgot,
Of sanctuary and choir.
Water and fire deride
The sacrifice that we denied.
 This is the death of water and fire.

2.2. A szöveg sensusával kapcsolatos gyakorlat

A sensussal kapcsolatos gyakorlathoz a T2' szöveget választottuk, alapjául a T2'/0 vehikulum szolgált. A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg.

2.2.1. A kézhez kapott vers szövegéből kiemeltük a melléknévi szófajú szavakat, s külön ábécérendbe szedve adtuk meg.

Próbálja meg kiegészíteni az üresen hagyott (arab számokkal jelölt) részeket a 10 melléknév felhasználásával úgy, hogy eredményül egy, az ön számára elfogadható vers szövegét kapja!

T2'/0

No room for mourning: he's gone out
Into the (1) glen, or stands between the stones
Of the (2) ridge, or you'll hear his shout
Rolling among the screes, he being a boy again.
He'll never fail nor die
And if they laid his bones
In the (3) vaults or (4) sarcophagi
Of fame, he'd rise at the first (5) rain
And stride across the hills to seek
His rest among the (6) lands and clouds.
He was a (7) day, a (8) peak
Spearing the sky; and look, about its base
Words flower like crocuses in the (9) woods,
Blank though the dalehead and the (10) face.

A kiemelt melléknevek:

bony	iron
broken	noisy
gaunt	stormy
granite	summer
hanging	wet

2.2.2. A 2.2.1. feladatot tizenöt elsőéves magyar – angol szakos hallgató oldotta meg.

A feladat megoldásának eredményeit a 2. táblázat foglalja össze. A táblázat fejlécében a versből kihagyott melléknevek szerepelnek eredeti sorrendjüknek megfelelően, első oszlopában a kísérletben résztvevő hallgatók sorszáma található, ezt követően pedig a melléknevek az általuk választott sorrendben. Az eredetivel megegyező helyen szereplő mellékneveket kövérrel szedték, majd számukat (mind az utolsó sorban, mind az utolsó oszlopban) összegeztük. A táblázat utolsó oszlopa arról is informál, hogy a résztvevők (saját állításuk szerint) hány éve tanulnak angolul.

A kísérletben résztvevők által létrehozott egyes megoldásokkal kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy valamennyi melléknevet egyetlen hallgatónak sem sikerült az eredeti szöveg(helyek)nek megfelelően 'visszahelyettesítenie'. Az eredeti szerint legtöbb melléknevet (összesen négyet) a 4. sorszámú résztvevő helyezte el, legkevésébbet pedig (mindössze egyet) a 3. és a 10. sorszámú.

A résztvevők megoldásai közül tekintsük itt teljes egészében az 4. és a 10. sorszámú hallgatóét (lásd T2'/4 és T2'/10).

T2'/4

No room for mourning: he's gone out
Into the *noisy* glen, or stands between the stones
Of the *broken* ridge, or you'll hear his shout
Rolling among the screes, he being a boy again.
He'll never fail nor die
And if they laid his bones
In the *granite* vaults or *iron* sarcophagi
Of fame, he'd rise at the first *summer* rain
And stride across the hills to seek
His rest among the *bony* lands and clouds.
He was a *stormy* day, a *wet* peak
Spearing the sky; and look, about its base
Words flower like crocuses in the *gaunt* woods,
Blank though the dalehead and the *hanging* face.

	(1) noisy	(2) gaunt	(3) wet	(4) iron	(5) summer	(6) broken	(7) stormy	(8) granite	(9) hanging	(10) bony	Össz. (Év)
1	bony	gaunt	granite	hanging	summer	broken	noisy	stormy	iron	wet	3 (4)
2	hanging	broken	iron	granite	summer	wet	stormy	gaunt	noisy	bony	3 (10)
3	gaunt	wet	iron	granite	summer	stormy	bony	broken	noisy	hanging	1 (4)
4	noisy	broken	granite	iron	summer	bony	stormy	wet	gaunt	hanging	4 (5)
5	hanging	broken	iron	granite	summer	stormy	gaunt	wet	noisy	bony	2 (6)
6	bony	iron	wet	noisy	summer	hanging	gaunt	granite	stormy	broken	3 (5)
7	noisy	broken	iron	granite	stormy	gaunt	summer	hanging	wet	bony	2 (5)
8	noisy	granite	gaunt	bony	summer	wet	broken	hanging	stormy	iron	2 (5)
9	hanging	broken	gaunt	granite	summer	noisy	stormy	iron	wet	bony	3 (5)
10	iron	broken	gaunt	bony	summer	hanging	noisy	stormy	wet	granite	1 (5)
11	iron	granite	bony	gaunt	summer	stormy	noisy	wet	hanging	broken	2 (5)
12	bony	broken	granite	iron	summer	noisy	stormy	hanging	wet	gaunt	3 (12)
13	hanging	granite	broken	iron	wet	noisy	summer	stormy	gaunt	bony	2 (13)
14	noisy	broken	granite	iron	stormy	wet	summer	hanging	gaunt	bony	3 (4)
15	noisy	hanging	iron	granite	stormy	summer	gaunt	broken	wet	bony	2 (5)
	5	1	1	4	11	1	4	1	1	7	36

2. táblázat

No room for mourning: he's gone out
 Into the *iron* glen, or stands between the stones
 Of the *broken* ridge, or you'll hear his shout
 Rolling among the scree, he being a boy again.
 He'll never fail nor die
 And if they laid his bones
 In the *gaunt* vaults or *bony* sarcophagi
 Of fame, he'd rise at the first *summer* rain
 And stride across the hills to seek
 His rest among the *hanging* lands and clouds.
 He was a *noisy* day, a *stormy* peak
 Spearing the sky; and look, about its base
 Words flower like crocuses in the *wet* woods,
 Blank though the dalehead and the *granite* face.

2.3. A szöveg relátumával kapcsolatos gyakorlat

A relátummal kapcsolatos gyakorlathoz a T3' szöveget választottuk, alapjául a T3'/0 vehikulum szolgált. A feladatot a következőképpen foglalmaztuk meg.

2.3.1. A kézhez kapott papíron egy vers összekevert versszakait olvashatja.

- (a) Próbáljon meg ezekből a versszakokból egy, az ön számára elfogadható verset összerakni! (A versszakok előtt található számok vagy betűk arra szolgálnak, hogy amikor a verse elkészült, eredményét ezeknek a felhasználásával közölheti: ezek egymásutánja ugyanis az ön verse versszakainak egymásutánját fogja jelezni.)
- (b) Adjon címet a versének! Megoldásait írja az alábbi táblázatba!

Első versszak	Második versszak	Harmadik versszak	Negyedik versszak	Cím

L	How can those terrified vague fingers push The feathered glory from her loosening things? And how, can body, laid in that white rush, But feel the strange heart beating where it lies?
---	--

A feladatot megoldó tizenhat hallgató közül egynek sem sikerült valamennyi versszak eredeti sorrendjére rátalálnia, két versszakéra is csupán egy hallgató, a 6. sorszámú talált rá, négy pedig, a 3., a 8., a 9. és a 10. sorszámú egyére sem.

2.4. Néhány megjegyzés a megoldásokkal kapcsolatban

Az itt következő kommentárjainkban, akceptálhatónak tartva a megoldások java részét, néhány általános megállapítást fűzünk hozzá a gyakorlatokhoz.

Ami a kísérletben résztvevő hallgatók grammatikai felkészültségét illeti, érezhető hiányosság tapasztalható többek között az angol szórend standard(ának tekinthető) szabályaival kapcsolatban, amit versvehikulumokról lévén szó, tovább bonyolít a poetica licentia (lásd például a 2.1. feladat megoldásait – még ha T. S. Eliot nem tartozik is a könnyen interpretálható költők közé).

A lexikai, szemantikai ismeretek fogyatékoságai komoly interpretációs nehézségek elé állíthatták a hallgatókat. A szóismeret mélysége elég jól nyomon követhető például a 2.2. feladat megoldásaiban. Csaknem teljesen bizonyos, hogy a „gaunt” lexémát egyetlen résztvevő sem ismerte, ezenkívül a 'visszahelyettesítés' során problémát okozhatott még további két-három melléknév jelentése is.

Többféle, egyebek közt poétikai, továbbá művelődés- és művészettörténeti tanulással is szolgált a 2.3. feladat. Az eredmények alapján úgy tűnik, hogy a legtöbb hallgató nem rendelkezik elegendő ismerettel vagy inkább (klasszikus) műveltséggel Léda és a hattyú nászának a Yeats-versből elég egyértelműen 'kiolvasható' mítoszával kapcsolatban, pedig úgy-ahogy a NAT is előírja az európai kultúrában, jelesül az antikvitásban való tájékozódás követelményét is (már a 10. évfolyam végére). A résztvevők egy része által adott címek Agamemnon műkénéi királyra, az Iliász bátor vezérére utalnak, kérdés azonban, hogy a szóban forgó utalások mögött feltételezhető-e megfelelő mitológiai, művészettörténeti és történelmi tájékozottság, vagy a címválasztást inkább a szöveg „Agamemnon dead” kifejezése motiválhatta, esetleg hangulati elemek. Két-három megoldást kivéve, a hallgatók nemigen tudták alkalmazni a szonettformára vonatkozóan minden bizonnyal meglévő ismereteiket.

3. Befejezés

Az ismertetett keretek közt elvégzett kreatív-produktív gyakorlatok előkészítése során főként a globális szövegértésre alapoztunk. A globális szövegértés azonban kellő szóismeret hiányában meglehetősen bizonytalan, legalábbis ezt mutatják a megoldások. Tapasztalataink szerint a választási lehetőségekkel operáló idegen nyelvű gyakorlatok (mint itt a 2.2.) megoldásával talán valamelyest könnyebben boldogulnak a feladatmegoldók.

Tanulmányunkban angol nyelvű versvehikulumokon végrehajtott gyakorlatokat mutattunk be. Természetesen tanulságos és feltehetően más jellegű információkkal (is) szolgálhatnak a prózaszövegek felhasználásával megold(at)ott feladatok.

A CREATIVE-PRODUCTIVE APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TEXTS.

2.1. ENGLISH EXERCISES WITH HUNGARIAN LINGUISTIC AND SOCIO-CULTURAL BACKGROUND

LÁSZLÓ VASS – RÓBERT ZÁNTHÓ

The exercises were completed by 49 day students and retrainees of English of Gyula Juhász Teacher Training College. Time allotted: cca 20-25 min. The exercises contain the main components of the „signifier-signified” structure of the text (its vehicle, formation, sense and relatedness.) The aim of the exercises is to help the work of Hungarian teachers/students, teaching and learning foreign language in a socio-cultural context with Hungarian as the mother tongue. The work is – at present – of experimental character.

